

**Белікова Олена Віталіївна
Дитюк Светлана Олексіївна
Тесаловська Ольга Борисівна**

Харківський національний університет будівництва та архітектури

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЧЕРЕЗ ПРОФЕСІОГРАМУ ВИКЛАДАЧА

У статті розглядається професіограма викладача, а також її окремі структурні компоненти, його роль у формуванні професійно орієнтованої особистості. Ключовою фігурою навчально-виховного процесу є особистість викладача: його наукова, методична та психолого-педагогічна компетентність. В умовах соціально-економічних змін радикально змінюється статус педагога, його освітні функції, відповідно змінюються і вимоги до його професійних якостей. Одним з найгостріших питань в сучасних педагогічних дискусіях вважається питання про особистість педагога, його професійну діяльність та про вимоги, що пред'являються до нього. Сучасний викладач не може бути просто лектором, здатним викладати основи наукових знань. Ефективність навчально-виховного процесу залежить від поєднання професійних якостей викладача з його загальною ерудицією, всебічною культурою, гуманістичними проявами особистості.

Ключові слова: професіограма викладача, особистість педагога, формування професійно орієнтованої особистості, навчально-виховний процес, професійні якості викладача.

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Успіхи в навчанні та вихованні учнів визначаються безліччю факторів, кожен з яких є досить вагомим. Це – методика навчання та виховання, індивідуально-психологічні особливості учнів, рівень їх розвитку. Однак цілком очевидно, що без кваліфікованого, компетентного викладача неможна розраховувати на оптимізацію процесу навчання (формування професійно орієнтованої особистості студента). Педагог є ключовою фігурою навчально-виховного процесу, тому ефективність (оптимізація) навчання залежить передусім від педагогічних кадрів. Важливим фактором формування особистості учнів є і сам педагог, який бере на себе роль вчителя і вихователя. Особистість викладача: його наукова, методична

та психолого-педагогічна компетентність. «Якість знань залежить від особистості викладача, його наукового потенціалу, культури, здоров'я, ерудиції, невпинного пошуку нового, генерації нових ідей» [2].

В умовах соціально-економічних змін радикально змінюється статус педагога, його освітні функції, відповідно змінюються і вимоги до його професійних якостей. Саме тому одним з найгостріших питань в сучасних педагогічних дискусіях вважається питання про особистість педагога, його професійну діяльність та про вимоги, що пред'являються до нього.

Професійно-значущі якості викладача виявляються в педагогічній і професійно-пізнавальній спрямованості його особистості, у світогляді, моральності та загальної культури викладача.

Аналіз публікацій (виділення невіршених проблем). Психолог В. А. Крутецький запропонував таку структуру професійно-значущих якостей особистості викладача: світогляд, позитивне ставлення до педагогічної діяльності, педагогічні здібності, професійно-педагогічні знання, уміння, навички [4].

Т. І. Руднева додає у зміст професійної компетенції викладача когнітивний компонент, практичні здібності та професійно-значущі якості [6].

Т. М. Ткачова акцентує увагу на особистісних якостях викладача, як основоположних і впливаючих на якість професійної підготовки випускників вузу. «Вплив педагога складається з прояву його професійних якостей як людини, яка добре знає свій предмет, і вплив її особистості, духовності, емоційності. При цьому особистісні якості набагато важливіші для студента ніж професійні. Висока оцінка викладача майже завжди гарантує любов студентів до нього й до його предмета» [8].

Актуальну проблему професійно-значущих якостей педагога досліджували такі вчені як І. Зимня, І. Подласий, В. Сластенін, М. Харламов та інші. Головні думки, що об'єднують різні точки зору на риторичу цих досліджень полягають в тому, що викладач вузу – це особистість, яка за змістом своєї професійної діяльності повинна мати сукупність універсальних якостей: бути вченим, педагогом-практиком, вихователем, психологом, володіти технологією навчально-виховного процесу та забезпечувати органічне об'єднання в процесі навчання освітньої, наукової та інноваційної діяльності [1; 5; 7; 9].

Сукупність професійно обумовлених вимог до педагога визначається як професійна готовність до педагогічної діяльності. В її складі правомірно виділити, з одного боку, психологічну, психофізичну й фізичну готовність, а з іншого боку науково-теоретичну та практичну компетентність як основу професіоналізму. Система професійно обумовлених вимог до педагога й становить

професіограму викладача. До теперішнього часу набутий багатий досвід побудови професіограми викладача дозволяє професійні вимоги об'єднати в три основні групи, які взаємопов'язані і доповнюють одна одну: загальногромадянські якості; якості, що визначають специфіку професії викладача; спеціальні знання і навички [8].

Професіограма викладача – своєрідний паспорт, який містить сукупність особистісних якостей, педагогічних знань і умінь, необхідних для здійснення навчально-виховного процесу [3].

Професійні та особистісні якості викладача впливають на ефективність навчально-виховного процесу: перш за все вони визначають ставлення студентів до викладача і, як наслідок, ставлення до досліджуваного предмета. В процесі навчання та виховання відбувається безперервне й безпосереднє спілкування, взаємодія викладача зі студентами. Ця взаємодія є важливим засобом формування професійно орієнтованої особистості: при опануванні студентами наукових знань, практичних умінь та навичок, відбувається розвиток розумово-пізнавальних здібностей, світогляду, моральності та загальної культури.

Викладач – публічна професія, і відповідно людські та професійні якості, імідж викладача впливають на сприйняття студентами особистості викладача.

Метою нашого дослідження було виявлення якостей особистості викладача, які є значущими для студентів технічного вузу.

Виклад основного матеріалу, обґрунтування результатів дослідження. Для вивчення особливостей сприйняття особистості викладача, що є значущими для студентів Харківського національного університету будівництва та архітектури, нами було проведено опитування «Викладач очима студентів». У ньому взяли участь студенти 1, 3, 5 (магістри) курсів нашого університету. Для них були позначені такі завдання вивчення особистості сучасного викладача:

- 1) визначити загальні уявлення студентів про вимоги, що пред'являються до викладача вузу;
- 2) визначити найбільш значущі для студентів характеристики в професіограмі викладача;
- 3) визначити динаміку уявлень образу викладача вузу в оцінках студентів на різних курсах навчання.

Для визначення уявлень студентів про особистість викладача був використаний метод незавершених речень. Студентам пропонувалося закінчити речення: «Сучасний викладач вузу повинен бути...», використовуючи власні формулювання. Аналіз результатів опитування показав наявність двох основних груп: професійних якостей та особистісних якостей викладача.

Згідно з результатами нашого опитування студенти і 1, і 3, і 5 курсів вважають, що викладача вузу повинні характеризувати такі професійно-особистісні якості: професіоналізм, риторична майстерність, комунікабельність, доброзичливість, гуманність, емоційна стійкість, тактовність, справедливість, прагнення до самовдосконалення, вимогливість, емпатія, гумор, оптимізм.

Згідно з результатами нашого опитування найбільш частими виявилися такі характеристики як: знає свій предмет (65%); розуміє (50%); комунікабельний (45%); вміє дохідливо пояснювати (45%); вміє зацікавити студентів (40%); об'єктивний (20%); ерудований (30%); добрий (20%); з почуттям гумору (15%).

При зіставленні результатів опитування про найбільш значущі якості викладача в уявленні студентів різних курсів спостерігаються розбіжності.

Студенти 1 курсу надають значення не стільки професійним якостям, науковому рівню, глибині знань викладача, скільки ставленню викладача до самих студентів: для студента-першокурсника важливо як з ним спілкуються, наскільки доброзичливий, терплячий і тактовний викладач в спілкуванні з ним. При оцінці образу сучасного викладача вони більшою мірою орієнтуються на його особистісні якості, систему доброзичливих і поважних стосунків між студентом і викладачем. У професіограмі викладача вони перш за все відзначають такі якості як доброзичливість, чуйність, взаєморозуміння, співпереживання, співчуття, справедливість.

Студенти 3 і 5 курсів оцінюють вже не стільки систему особистісних взаємин з викладачем, скільки фактичне знання дисципліни викладання й вміння риторично грамотно викладати навчальний матеріал. Вони виділяють якості, які характеризують професійні знання, вміння та навички викладача:

- 1) глибоке знання предмета (95%);
- 2) риторична майстерність (при цьому використовувалися формулювання «вміння зацікавити студента», «дохідливо пояснювати», «вміння чути студента» і т.п. 85%);
- 3) вміння поєднувати в методиці викладання теоретичні знання й практичний досвід («наводити приклади з життя»; «мати досвід практичної діяльності»; «орієнтувати на застосування знань на практиці» 70%);
- 4) широкий кругозір (70%);
- 5) здатність і прагнення до саморозвитку, самовдосконалення (50%).

Серед особистісних якостей студенти і 3 і 5 курсів виділяють такі якості, що визначають міжособистісну взаємодію:

Збірник наукових статей

доброзичливість, вимогливість, тактовність, комунікабельність, чесність, політкоректність, почуття гумору, зовнішній вигляд.

Таким чином, вищевикладене дозволяє зробити **висновки**:

- зміст професійної компетенції викладача технічного вузу містить декілька блоків якостей: індивідуально-психологічний, який характеризує особистість викладача, й професійний, який характеризує його педагогічну діяльність;

- в процесі навчання студентів в вузі їх уявлення та складові особистості викладача змінюються. На різних етапах навчання для студентів існують власні показники особистості викладача, які впливають на оцінку педагогів;

- сучасний викладач не може бути просто лектором, здатним викладати основи наукових знань. Навчально-виховний процес буде ефективним, якщо професійні якості викладача будуть гармонійно поєднуватися з його загальною ерудицією, всебічною культурою, гуманістичними проявами особистості.

Література

1. Зимняя И. А. Педагогическая психология. Учебник для вузов / И. А. Зимняя. Изд. второе, доп., испр. и перераб. – М. : Издательская корпорация «Логос», 2000. – 384 с.

2. Закон України Про вищу освіту : прийнятий 1 лип. 2014 року № 1556-VII // Голос України. – 2014. – № 148. – 6 серп. – С. 4-67.

3. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. Л. Ортинський. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.

4. Крутецкий В. А. Психология обучения и воспитания школьников / В. А. Крутецкий. – М. : Просвещение, 1976. – 303 с.

5. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс: Учебник для студ. пед. вузов: В 2 кн. / И. П. Подласый. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. – 576 с.

6. Руднева Т. І. Основи педагогічного професіоналізму / Т. І. Руднева. – Самара : СІУ, 1996. – 388 с.

7. Слостенин В. А. и др. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; Под ред. В. А. Слостенина. – М. : Издательский центр "Академия", 2002. – 576 с.

8. Ткачова Т. Н. Роль особистості при забезпеченні якості професійної підготовки випускників ВНЗ: Навч. посібник / Т. Н. Ткачова. – М. : МАДІ, 2015. – 265 с.

9. Харламов И. Ф. Педагогика / И. Ф. Харламов. – М. : Гардарики, 1999. – 520 с.

Беликова Елена Витальевна, Дытюк Светлана Алексеевна, Тесаловська Ольга Борисовна. Формирование профессионально ориентированной личности посредством профессиограммы преподавателя.

В статье рассматривается профессиограмма преподавателя, а также ее отдельные структурные компоненты, отражающие стороны профессии педагога, его роли в формировании профессионально ориентированной личности. Ключевой фигурой учебно-воспитательного процесса является личность преподавателя: его научная, методическая и психолого-педагогическая компетентность. В условиях социально-экономических изменений радикально меняется статус педагога, его образовательные функции, соответственно меняются и требования к его профессиональным качествам. Одним из самых острых вопросов в современных педагогических дискуссиях считается вопрос о личности педагога, его профессиональной деятельности и о требованиях, предъявляемых к нему. Современный преподаватель не может быть просто лектором, способным преподавать основы научных знаний. Эффективность учебно-воспитательного процесса зависит от сочетания профессиональных качеств преподавателя с его общей эрудицией, всесторонней культурой, гуманистическими проявлениями личности.

Ключевые слова: профессиограмма преподавателя, личность педагога, формирование профессионально ориентированной личности, учебно-воспитательный процесс, профессиональные качества преподавателя.

Elena Belikova, Svetlana Dytyuk, Olga Tesalovskaya. Formation of professionally oriented person by using the profессиogram of lecturer`s.

The article examines lecturer`s profессиogram, as well as its individual structural components, reflecting the aspects of lecturer's profession, its role in formation of a professionally oriented personality. The key figure of the educational process is the personality of the teacher: his scientific, methodological and psychological-pedagogical competence. Under the conditions of socio-economic changes, the status of the teacher changes radically, his educational functions, and, accordingly, the requirements for his professional qualities change. One of the most acute issues in contemporary pedagogical discussions is the question of the personality of the teacher, his professional activity and the requirements imposed on him. A modern teacher can not just be a lecturer who can teach the basics of scientific knowledge. The effectiveness of teaching and educational process depends on the combination of the lecturer's professional qualities with his

Збірник наукових статей

general erudition, comprehensive culture, humanistic manifestations of personality.

Keywords: *lecturer`s professiogram, lecturer`s personality, formation of professionally oriented personality, educational process, professional qualities of lecturer.*

Стаття надійшла до редакційної колегії 25.10.2017

Інформація про авторів:

Белікова Олена Віталіївна – старший викладач, Харківський національний університет будівництва та архітектури.

Дитюк Світлана Олексіївна – старший викладач, Харківський національний університет будівництва та архітектури.

Тесаловська Ольга Борисівна – старший викладач, Харківський національний університет будівництва та архітектури.